

Bednaříková, Jarmila

[Die "Gesta Hungarorum" des anonymen Notars: die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte. László Veszprémy, (ed.)]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1993, vol. 42, iss. E38, pp. 229-231

ISBN 80-210-0918-7

ISSN 0231-7915

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109068>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vzdělanou veřejnost, knížka však obsahuje nové pohledy a nově postihuje souvislosti zejména v problematice vztahu národních jazyků a literatur ke středolatinšské oblasti a naopak. Přechte si ji proto se zájmem i s užitkem také odborníci; vzhledem k důkladnému vysvětlení příslušných základních pojmů, charakteristik a vztahů je ji možno doporučit zvláště studentům a těm, kteří se o středolatinšskou kulturní oblast začínají odborně zajímat.

Jana Nechutová

Die „Gesta Hungarorum“ des anonymen Notars. Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte. Unter Mitarbeit von László Veszprémy herausgegeben von Gabriel Silagi. Sigmaringen, Jan Thorbecke Verlag 1991 (Ungarns Geschichtsschreiber, herausgegeben von Thomas von Bogyay, Band 4), 190 stran.

Kronika „Gesta Hungarorum“ představuje nejstarší dochovanou památku uherské historiografie. Její nový editor Gabriel Silagi, který krále Bélu, jehož notářem anonymní autor kroniky byl, ztotožňuje s Bélou III. (vládl v letech 1172—1196), klade vznik tohoto díla do doby okolo roku 1200. Podle názoru většiny současných badatelů jsou „Gesta Hungarorum“ především románovým líčením uherských dějin 9.—10. století, méně pak jejich hodnověrným historickým pramenem. G. Silagi upozorňuje ovšem na skutečně dobrou pramennou hodnotu těch míst, která zde mimovolně vypovídají o století dvanáctém.

Cílem nového vydání kroniky bylo předložit veřejnosti vskutku moderní kritickou edici, obohacenou o vědecké poznatky získané v době uplynulé od posledního kritického vydání jejího textu v roce 1937. Editor proto nejenom postupoval podle nejnovejších pravidel pro vydávání středověkých latinských literárních památek (důsledně např. respektuje dobový pravopis, opravuje všechny zjevné písařské chyby, v kritickém aparátě důkladně informuje o podobě textu v jediném dochovaném rukopise kroniky — eviduje zde chyby a opravy písaře, vpisky, rasury, zkratky, iniciály, atd.), ale vybavil své dílo také početnými komentářovými poznámkami k textu (zabírají str. 134—180) a hodnotným seznamem odborné literatury a pramenů, které mají vztah k problémům spojeným s kronikou a jejím autorem i s událostmi, jimž se „Gesta Hungarorum“ věnují. K nejednomu z těchto problémů přináší Silagi své vlastní cenné poznatky, které neprezentuje pouze v komentářových poznámkách, ale i v předmluvě díla.

V textu kroniky samotné, jež G. Silagi opatřil paralelním německým překladem,¹ nás mimo jiné mohou zaujmout např. dosti početné Anonymovy zmínky o dnešním Slovensku, vyskytující se v souvislosti s dobýváním jeho území Maďary (srov. kapitoly 13—15; 17n; 33—37; 47 a 57). Velmi zajímavá (bohužel dosud spolehlivě neobjasněná) je mezi nimi zpráva o tom, že obyvatelstvu západního Slovenska pomáhal v boji proti dobyvatelům nejmenovaný „dux Boemor“.

Vzpomínka na knížata Velké Moravy žije v Anonymově kronice ve jménech „biharských“ knížat Morouta a Menumorouta. Výklad k těmto jménům i vysvětlení, proč Anonymus Moroutovu a Menumoroutovu vládu lokalizoval právě do oblasti Biharu (její správní centrum, hrad Bihar, leželo severozápadně od dnešního rumunského města Oradea), najdeme v Silagihových poznámkách 104 na str. 153 a 146 na str. 159. Starých Moravanů se zřejmě týká i zkomolený výraz „Carinthini Moroanensiensis“, užitý Anonymem v kapitolách 50 a 51 (srov. poznámku 302 na str. 175).

Hlavním posláním Anonymova díla bylo podle G. Silagihových pozvednout národní sebevědomí jeho maďarských čtenářů. Mezi důležité prostředky k dosažení tohoto cíle

¹ Český překlad kroniky „Gesta Hungarorum“ vyšel v knize: R. PRAŽÁK — D. BARTONKOVÁ — J. NECHUTOVÁ, *Legendy a kroniky Koruny uherské*, Praha 1988, včetně úvodu a komentářových poznámek str. 169—260.

patřilo přitom kromě jiného i nepravdivé označení hunského krále Attily za předka knížete Arpáda a Maďarů za dědice Attilovy říše či autorova snaha začlenit příchod maďarských kmenů do Evropy do koncepce křesťanských dějin spásy. Dílo je tedy význačné rovněž z hlediska existence a podoby hunské tradice v období vrcholného středověku a z hlediska křesťanské filozofie dějin.

Ačkoli v kronice „Gesta Hungarorum“ můžeme najít doklady využití hodnotných písemných pramenů, věrohodného ústního podání i doklady vlastních dobrých vědomostí autora o životě uherského státu ve 12. století, je přece jenom celkový ráz jeho silně románově zbarveného díla takový, že pro každého, kdo jej chce užívat jako historického pramene a není přitom sám s uherskou historií 9.—12. století podrobně obeznán, je nezbytné častěji zalistovat v Silagiho komentářových poznámkách k textu. Není snad tedy bez účelu vyjádřit se poněkud obsírněji i k hodnotě těchto poznámek.

Z naprosté většiny je třeba hovořit o kladech. Je zde např. stručně shrnuta a posouzena dosavadní historie bádání o jméně dodnes anonymního autora kroniky a o čase jejího vzniku. Dále editor ve svém komentáři upozorňuje na různé kronikářovy omyly, anachronismy či smyšlenky. Srovnává informace pramene „Gesta Hungarorum“ s jinými prameny — kupř. s německými kronikami, ruskými letopisy, byzantským Kónstantinem Porfýrogennétem (De administrando imperio), s údaji mladších uherských kronik, apod. Zabývá se tu otázkami Anonymova jazyka a stylu. Poukazuje na místa, kde lze pramene „Gesta Hungarorum“ využít k poznání dějin uherského státu ve 12. století, jimiž se jinak autor kroniky již nezabýval, a kromě toho v souvislosti s textem přináší ještě řadu dalších zajímavých informací. Připomeňme z nich alespoň informace o starých uherských šlechtických rodech a dochování jejich ústního podání, o problematice spojené s teritoriální správou uherského státu (s komitáty) anebo výklady k pohanským zvykům, o nichž se Anonymus zmiňuje.

Co se pak drobných výhrad týče, myslím, že editor, který na jiných místech, jak bylo svrchu řečeno, různé nepřesné nebo nepravdivé údaje anonymního autora kroniky opravuje, měl uvést na pravou míru i pasáž z kapitoly 1, v níž Anonymus praví, že roku 451 král Attila se silnou brannou mocí vytáhl ze Skythie, přišel na území Pannonie, zahnal na útek Římany a zmocnil se zde vlády.

V poznámce k tomuto místu (23, str. 140) G. Silagi píše, že uvedení data bitvy na Catalaunských polích ukazuje, že se Anonymus i zde opíral o písemné prameny a nikoli zřejmě o ústní tradici. Anonymovo stručné líčení je však nepravdivé a značně zmatené² a převzal-li z některého ze starších písemných pramenů datum 451,³ jež ovšem uvedl do zcela nesprávných souvislostí, je třeba ptát se i na to, co bylo zdrojem jeho omylů. Pokud G. Silagi takový pramen zná, bylo by podle mého soudu vhodné jej uvést. Nebyl-li však zatím zjištěn, není pak využití ústní tradice vedle písemných pramenů v tomto případě nijak vyloučeno.

V kapitole 34 vypráví Anonymus pověst o štvaném jelenu, který své pronásledovatele dovedl na místo příhodné k založení hradu. G. Silagi se častým legendárním motivem jelena nebo jiného divokého zvířete, které své lovce (někdy se v pověstech téhož typu objevuje i dobytče, jež je následováno pastýřem) dovede na určité, pro tyto lidi významné místo, zabývá v poznámkách 78 na str. 149 a 203 na str. 165 a uvazuje přitom o možném zdroji tohoto motivu u Anonyma. Nezmiňuje se zde však

² Lze za ním vlastně hledat příchod hunských kmenů do Evropy (podle antických zeměpisných měřítek) v r. 375, pronikání Hunů do provincie Pannonie a jejich zdejší usazování jako foederátů římského impéria v období do r. 434 nebo odstoupení Pannonie I a Valerie Hunům na základě známé foederátní smlouvy z právě uvedeného roku, v němž teprve začíná také éra Attilovy vlády (434—453), a dále Attilovo tažení do Gallie r. 451, kdy ovšem byla jeho armáda poražena.

³ Podle R. PRAŽÁKA (o. c., str. 234) byl ovšem v dochovaném rukopise díla uveden rok 452 a datum opravil v edici z r. 1937 E. JAKUBOVICH; roku 452 podnikl Attila tažení do severní Itálie, které mělo být jakousi odvetou za porážku na Catalaunských polích.

o tom, že jedním ze zdrojů mohla být také sama kočovnická mytologie, snad i zprávy starších písemných pramenů o Hunech.⁴

V každém případě představuje však nové vydání anonymní kroniky „Gesta Hungarorum“ bezesporu potřebný a kvalitní počín editorský i překladatelský i významný přínos v oblasti historického bádání.

Jarmila Beďnařiková

Robert Kilwardby, **Quaestiones in librum secundum Sententiarum**, herausgegeben von Gerhard Leibold, München 1992 (Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften), 501 stran.

Jako 16. svazek řady „Veröffentlichungen der Kommission für die Herausgabe ungedruckter Texte aus der mittelalterlichen Geisteswelt“ vyšel v minulém roce další díl komentářů na Lombardovy Sentence Roberta Kilwardbyho, canterburského arcibiskupa, současníka, řádového spolubratra a zároveň jednoho z nejvýznamnějších odpůrců Tomáše Akvinského. Z Kilwardbyho „Quaestiones in libros Sententiarum“ vyšly v téže ediční řadě již tři svazky (in librum III., Christologie, ed. Elisabeth Gössmannová, 1982; Tugendlehre, ed. Gerhard Leibold, 1985; in librum I., ed. Johannes Schneider, 1986). Tento, věnovaný druhé knize Sentencí, vydává opět G. Leibold, a zaznamenejme, že jej editor věnoval svému učiteli, profesorovi theologie a filosofie v Innsbrucku, moravskému rodáku Vladimíru Richterovi (který mimochodem vydal v této ediční řadě spis o literárním díle Jana Dunse Scota).

Kilwardbyho Quaestiones jsou zde vydány ze čtyř rukopisů, v nichž se tato jejich část dochovala, s přihlédnutím k nepublikované pařížské disertaci P. Bougarda z r. 1949, v níž je vydána větší část celé této 2. knihy. Na základě rozboru rukopisného dochování, zejména za pomoci zjištění společných chyb některých rukopisů, určil vydavatel situaci jako typický případ rozštěpení textové tradice na dvě hlavní větve a stanovil odpovídající stemma. V předmluvě se kromě toho zabývá především teologickými i literárními prameny tohoto komentáře ke 2. knize a otázkou datování (terminus post quem stanoví k r. 1256).

Co se týče edičních zásad, přidržuje se vydavatel rozhodnutí, jež byla formulována v předmluvách k předchozím svazkům. Lze konstatovat snahu o úplný aparát (což je při počtu čtyř rukopisů cíl reálný), poněkud překvapivé je, že Leibold volí — zjevně restituční — klasickou grafiku středověkého latinského textu (dodržuje psaní „ae“, „oe“, „tio“ apod.). Důsledně jsou určeny všechny Kilwardbyem citované autority, ať už z nejnovějších vydání, z Mignovy Patrologie anebo ze starých tisků či prvotisků viz „Quellen und Literatur“ str. 11*–13*, „Index II: Auctores et Scripta“ str. 499–501).

Edice Kilwardbyho Komentářů je důležitá především pro historiky filosofie, neboť toto dílo může v mnohém osvětlit napětí mezi různými denominacemi středověkého aristotelismu navzájem a i mezi stoupenci Aristotela na jedné a Augustina na druhé straně, spor, který právě v polovině 13. století nabyl na aktuálnosti a napomohl určit směr dalšímu vývoji evropského myšlení směrem k humanismu, především ale k reformaci. Tak má Kilwardby význam i pro hlubší studium myšlenek české reformace, i když, pokud je mi známo, není (na rozdíl od příbuzně laděného Roberta Grossetesta) v traktátech husitských autorů citován.

Jana Nechutová

⁴ Srov k tomu: Sozomen. VI 37, 3n; Jord. Get. 124; Procop. BG IV 5, 7–10; dále srov. také: GY. LÁSZLÓ, The Art of the Migration Period, Budapest 1974, str. 94; na Anonymovu znalost Jordana poukázal např. v letech 1945–46 Z. TÓTH (srov. R. PRAŽÁK et al., o. c., str. 176) a vyslovuje se pro ni i G. SILÁGI sám (v právě recenzovaném díle v pozn. 15, str. 137n a 124, str. 156).